

**К.М. Войціцька, доктор філософії
А.Є. Ревенко, аспірант**

Державний університет «Житомирська політехніка»

Класифікація урбанізованих територій для цілей публічного управління

У сучасному світі важливо ефективно управляти урбанізованими територіями, що являють собою складне поєднання міських зон з усіма їхніми особливостями та викликами. Враховуючи цю потребу, зважаючи на специфіку урбанізованих територій, а також проаналізовані існуючі підходи серед науковців, було запропоновано авторську модель їхньої класифікації для потреб публічного управління. Ця модель враховує кілька ключових критеріїв, що допомагають систематизувати урбанізовані території з точки зору публічного управління. Класифікація базується на різних аспектах територій, враховуючи їхню форму територіального поселення, планувальну структуру, густоту населення, рівень містобудівного освоєння, а також функції, що вони виконують. Важливими параметрами також є екологічний стан, рівень економічного та соціального розвитку, рівень пошкоджень та рівень безпеки. Запропонована модель класифікації дає можливість ідентифікувати особливості та характеристики урбанізованих територій. Це сприяє урахуванню цих аспектів під час формування публічної політики, розробці стратегій розвитку та прийняттю публічно-управлінських рішень щодо розвитку урбанізованих територій. Запропоновані критерії класифікації, що враховують територіальне поселення, густоту населення, рівень містобудівного освоєння та планувальну структуру, можуть бути використані для розробки комплексних програм розвитку урбанізованих територій або для прийняття ефективних управлінських рішень. Це сприятиме визначенню оптимальних розмірів таких територій в межах країни та забезпечуватиме збалансований і пропорційний їх розвиток. Класифікація за функціональним призначенням, рівнем соціального та економічного розвитку, а також екологічним станом дозволить створювати програми, спрямовані на вирішення соціально-економічних та екологічних проблем міських територій. Класифікаційні ознаки, пов'язані з рівнем пошкоджень і рівнем безпеки, можуть бути використані під час створення програм швидкого відновлення територій, допомагаючи якнайшвидше подолати наслідки російсько-української війни на урбанізованих територіях.

Ключові слова: урбанізована територія; публічне управління; класифікація; класифікація урбанізованих територій; російсько-українська війна.

Актуальність теми. У сучасних умовах інтенсифікації урбанізаційних процесів та їх масштабів у світі загалом та Україні зокрема спостерігається зміна фокусу сприйняття урбанізованих територій як у практичному публічно-управлінському середовищі, так і у наукових дослідженнях зазначених вчених. На сьогоднішній день більшість вітчизняних та зарубіжних вчених відходить від визначення сутності урбанізованих територій як міських територій з високим рівнем щільності жителів. У свою чергу перед органами державної влади та місцевого самоврядування постає важливе завдання, що полягає у необхідності врахування особливостей та властивостей урбанізованих територій, їх впливу та значення як на загальнодержавному рівні, так і на рівні окремих регіонів, громад та відповідно їх жителів. Це потребує якісної та достовірної оцінки урбанізованих територій, застосування ефективних механізмів державного управління, формування і реалізації адекватної умовам та часу державної політики економічного розвитку урбанізованих територій. З цією метою доцільно визначити класифікаційні ознаки для цілей публічного управління, що дозволить ідентифікувати властивості таких територій, встановити значення для їх економічного розвитку та розробити ефективні публічно-управлінські заходи щодо забезпечення розвитку урбанізованих територій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, на які спираються автори. Питаннями дослідження класифікації урбанізованих територій займалися такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як Л.В. Сергієнко, О.І. Шаблій, І.М. Салій, В.М. Шкабаро, А.О. Чемериз, В.Б. Родченко, Дж.Фрідман, О.С. Безлюбенко, О.В. Завальний, С.М. Гордієнко, О.І. Шалій, М.Аурусо, М.Р. Влах, О.Г. Топчів, О.Д. Лазор, О.Я. Лазор, А.О. Чемерис, В.Поручинський, П.Тейлор, Л.Мамфорд, Р.Є. Любарський та інші.

Метою статті є виявлення найбільш прийнятних класифікацій урбанізованих територій для цілей публічного управління.

Викладення основного матеріалу. Більшість науковців трактує поняття «класифікація» як певний поділ об'єктів на класи за їх схожими ознаками. У вітчизняній та зарубіжній літературі питання класифікації міста є досить дослідженим, проте немає єдиного підходу щодо сукупності класифікаційних ознак та встановлення єдиних критеріїв поділу. Особливо актуальним є питання розробки ефективних

політик, спрямованих на розвиток урбанізованих територій, що зумовлює необхідність у аналізі особливостей цих територій.

Сергієнко Л.В. зазначає, що «на сьогодні не існує єдиного підходу щодо визначення “міська” територія у світі. Кожна країна базується на власному підході щодо класифікації міської та сільської місцевості. Розрахунки та прогнози ООН базуються на національних статистичних показниках, що унеможливує порівняння показників між країнами світу. Різниця між мінімальною чисельністю жителів території для того, щоб класифікувати її як міську, є суттєвою. Національні визначення ґрунтуються на використанні наступних критеріїв, а саме: кількість жителів, густота населення, щільність забудов, зайнятість (міські види бізнесу або зайнятості)» [1, с. 222]. Кравченко О.К. зазначає, що «у сучасній науці існує багато класифікацій і типологій міст. Основними критеріями віднесення міста до того чи іншого типу або класу є: економіко-географічне положення, чисельність населення, функції, які виконують міста, ступінь участі в територіальному розподілі суспільної праці, особливості функціонально-планувальної організації території, загальна планувальна структура, показник соціо-еколого-економічного розвитку та інше» [2]. Західні ж вчені класифікували міста таким чином. Тоуер С. зазначав, що існують такі типи міст: комерційні, індустріальні, політичні, міста-курорти та туристичні центри. [3]. Іспанський вчений Марсель Ауроссеау поділив міста на адміністративні центри («регіональні столиці», столиці держав), міста захисного призначення (міста-гарнізони, морські військові бази, сухопутні військові бази тощо), культурні міста (міста-центри релігії, міста-університети тощо), індустріальні центри, комунікаційні центри (транспортні центри), туристичні центри [4]. Томчук О.В., Бойченко В.С. на основі аналізу підходів вітчизняних та зарубіжних науковців структуризували класифікацію та виокремили міста за глобальною ієрархією; за людяністю; за планувальною структурою; за характером виконуваних функцій; за особливостями функціонально-планувальної організації територій; за загальною планувальною структурою; за адміністративно-політичним значенням; за сукупністю екологічних умов; за динамічним критерієм (темпи приросту населення, капіталовкладень та інші) [5].

Однією з найбільш популярних типів класифікацій є класифікація за чисельністю населення, адже досить часто від чисельності населення певної території залежить її рівень та темпи розвитку.

Можна класифікувати урбанізовану територію за формою територіального поселення, зокрема вирізняють: місто, мегаполіс та агломерацію. При цьому підході особливо береться до уваги чисельність населення.

У світі не існує єдиної класифікації міст, у зв'язку з тим, що країни знаходяться на різних етапах економічного розвитку, а також враховуючи різні національні особливості щодо способу життя та розселення населення, його культурної взаємодії та особливостей національної правової та публічно-управлінської системи. Проте, характеризуючи світовий процес урбанізації, під великими містами ООН розуміє всі міста чисельністю до 100 тисяч осіб.

Офіційні статистичні джерела України Ф.Д. Заставний та О.І. Шаблій виокремлюють малі, середні, великі, дуже великі міста та міста-мільйонники. Порівняльний аналіз класифікацій наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз класифікації міст, осіб [6, с. 308–310, 7, 8]

Класифікація	Заставний Ф.Д.	Агафонов М.	Шаблій О.І.	Офіційні статистичні джерела України
Найменші	–	до 25 тис.	–	–
Малі	до 50 тис.	25–70 тис.	до 20 тис.	до 20 тис.
Середні	до 100 тис.	70–250 тис.	50 тис.	50 тис.
Великі	100–500 тис.	250–400 тис.	250 тис.	250 тис.
Крупні	–	–	–	–
Дуже великі	500–1000 тис.	400–800 тис.	1000 тис. осіб	1 млн
Найкрупніші	–	–	–	–
Найбільші	–	понад 800 тис.	–	–
Міста-мільйонники (мільйонери)	понад 1000 тис.	–	понад 1000 тис.	понад 1000 тис.

Проаналізувавши джерела даних, наведених у таблиці 1, можна констатувати, що більшість підходів полягають у поділі міст на такі типи: малі; середні; великі; дуже великі; міста-мільйонери (мільйонники). Класифікація офіційних статистичних джерел України відповідає класифікації О.І. Шаблія. Найбільша частка міського населення України проживає в малих містах, близько чверті населення – у великих містах, і найменший відсоток припадає на міста-мільйонники.

На нашу думку, слід вирізняти малі (10–20 тис. осіб), середні (20–250 тис. осіб) та великі міста (250–1000 тис. осіб). Міста, у яких проживає більше 1000 тис. осіб, слід називати «мільйонниками».

Вважаємо, що місто – це урбанізована територія з кількістю населення до 1 млн, а міста з чисельністю населення понад 1 млн часто називають мегаполісом, проте такий підхід до визначення терміна «мегаполіс» є застарілим, вважаємо, що місто з чисельністю понад 1 млн слід називати містами-мільйонниками. В свою чергу поняття «агломерація» є ширшим поняттям як місто, адже ця форма розселення передбачає собою скупчення населених пунктів, що об'єднані економічними, політичними або соціальними характеристиками та становлять собою єдине ціле. Агломерації поділяються на моноцентричні – мають одне місто-ядро, яке підпорядковує усі інші поселення, розташовані в його приміській зоні, і набагато перевищує їх за своїм розміром і економічним потенціалом (наприклад, Одеська агломерація); біцентричні агломерації – мають два ядра; поліцентричні – три і більше міст-ядер. Для прикладу, в Україні моноцентричними агломераціями є Київська і Харківська, де центром є міста Київ та Харків, навколо яких розташовані менші міста, селища міського типу і села. В Україні також наявні біцентричні агломерації та поліцентричні агломерації, наприклад, Северодонецько-Лисичанська агломерація, яка включає в себе три міста-ядра: Северодонецьк, Лисичанськ і Рубіжне та приміську зону з численною кількістю містечок і селищ.

Деякі науковці зазначають, що найвищою формою територіального поселення є мегаполіс – це об'єднання агломерацій, що мають єдину інфраструктуру та зливаються в єдине ціле. Найчастіше вони утворюються на узбережжі океанів. До найбільш відомих належать Приатлантичний, Приозерний, Каліфорнійський Токайдо і Босваш. В Україні поки немає мегаполісів та можливостей для їх утворення.

Основними показниками урбанізації є її рівень та темпи. Ці показники часто знаходяться в зворотній залежності. Так на сьогодні для розвинених країн характерними є високий рівень урбанізації, проте низькі її темпи. Менш розвинені країни характеризуються низьким рівнем урбанізації та високими темпами її зростання.

Україна належить до країн з високим рівнем урбанізації. Згідно з даними Державної служби статистики [9], станом на 2022 рік відсоток міського населення становить 69,7 %, а сільського – 30,3 %. У 1990 році відсоток міського населення становив 67,83 %, а сільського населення – 32,17 %.

Соціальний та економічний розвиток України гальмується через те, що населення розміщується нерівномірно, що зумовлює наявність регресивних територій. Для них є характерним слабкий рівень розвитку інфраструктури, що погіршує конкурентні переваги національних виробників, не тільки на зовнішніх, а й на внутрішніх ринках, скорочує можливості для переміщення товарів і погіршує єдність економічного простору країни.

До найбільш урбанізованих областей України належать: Київська, Харківська області, у яких рівень урбанізації дорівнює приблизно 90 %. На сьогодні Україна представлена високоурбанізованими районами, що включають в себе міста «мільйонники» (Київ, Харків, Одеса), а також великими та дуже великими містами. Також наявні малоурбанізовані території, які розвиваються з великими транспортними та іншими витратами. До малоурбанізованих областей можна зарахувати регіони аграрної спеціалізації – Житомирську, Закарпатську, Кіровоградську та Херсонську області.

Штефан В.С. стверджує, що «у класифікації міських населених пунктів необхідно виокремити наявні у правовому полі:

- міста зі спеціальним статусом;
- міста республіканського (в Автономній Республіці Крим) та обласного значення;
- міста районного значення;
- окреме місце нині займають і селища міського типу, які, за статистичними даними, належать до міських населених пунктів» [10, с. 36–37].

Шкабаро В.М. класифікувала міста залежно від внутрішнього територіального устрою. Зокрема, виокремила такі класифікаційні групи: міста з районним поділом, міста без районного поділу, міста, які мають у своєму складі інші населені пункти [11, с. 117].

Урбанізовані території можна класифікувати за економіко-географічним положенням, зокрема, вирізняють території, що розташовані у вузлах перетину транспортних шляхів, наприклад, Харків, Київ, Одеса; розташовані у великих гірничодобувних районах – Донецька, Запорізька, Кіровоградська, Полтавська та інші області; розташовані в районах великої обробної промисловості або в аграрних районах – Вінницька, Полтавська, Київська, Харківська, Дніпропетровська області.

Класифікація територій за економіко-географічним положенням є важливою для органів публічної влади, адже сприяє визначенню важливих характеристик економічної структури території та є фундаментом для визначення їх можливостей та подальших напрямів розвитку.

Поручинський В. виокремив міста за планувальною структурою, які подіються на радіальні, прямокутні, лінійні, комбіновані, зокрема зазначив, що:

- «- радіальне місто – поселення із кільцево-радіальним розміщенням вулиць (Київ, Львів та ін.);

- прямокутне місто–поселення із поздовжньо-поперечним розміщенням вулиць (Хмельницький та ін.);

- лінійне місто – поселення витягнутої форми з головною віссю у вигляді більш-менш прямої чи вигнутої лінії (уздовж трас, річкових долин тощо) (Кривий Ріг, Одеса та ін.);

- комбіноване місто – це форма, що поєднує елементи різних планувань. У їхньому розвитку відобразилася дія різних чинників – особливостей географічного середовища, господарства, участі у забудові різних етнічних груп населення, участі адміністративних структур держави у визначенні планування тощо (Шепетівка та ін.)» [12].

У Європі урбанізовані території класифікують за густотою населення, зокрема, прийнято вважати, що урбанізованою є територія, де щільність населення вище 1500 жителів на кв. км [13], вважаємо, що такі території слід також поділяти на малонаселені, середньонаселені та густонаселені. В Україні згідно з європейськими стандартами немає густонаселених та середньонаселених урбанізованих територій. Наприклад, за даними Головного управління статистики у м. Києві [14], густина населення Києва станом на 1 березня 2021 року становить 3492,08 жителів на кв. км. Тобто можна говорити про те, що порівняно з зарубіжними країнами урбанізовані території України належать до малонаселених. З позиції розробки класифікаційної моделі на сучасному етапі, оскільки густина населення міст України є значно нижчою ніж у Європі, слід до малонаселених зараховувати території з кількістю жителів приблизно до 1000 на кв. км, середньонаселені – 1000–3000 на кв. км, густонаселені – понад 3000 на кв. км.

За функціями урбанізовані території бувають однофункціональні або багатофункціональні, вирізняють адміністративні, видобувної промисловості, переробної промисловості, агропромислові, військові, туристичні, наукові та інші.

Бойко-Бойчук О. стверджує, що території «класифікуються за профілем у господарському комплексі країни (промислові, портові, курортні, наукові центри тощо), за адміністративним значенням (державного, республіканського для Автономної Республіки Крим, обласного і районного підпорядкування), а також за чисельністю населення. Відповідно до існуючої за радянських часів класифікації міст за їх функціональним призначенням (станом на початок 1989 року), міста поділялися на сім типів – багатофункціональні (32 міста – всі з них винятково великі, які поєднували у собі адміністративно-політичні та економічні функції), міста з виразною перевагою промислових функцій (136 міст із середньою за кількістю населення), міста з переважним значенням промислових та транспортних функцій (таких було 43), міста з переважним значенням транспортних функцій (загалом 9 міст, які, зазвичай, були портами або великими центрами залізничного транспорту), міста із промисловими і рекреаційними функціями (їх налічувалося 7), рекреаційні центри (9), організаційно-господарські і культурно-побутові центри місцевого значення, а також центри аграрно-промислових комплексів (загалом 181 місто, до яких входили переважно малі міста) [15]. Зазначене вище дозволяє стверджувати, що вчені часто класифікують урбанізовані території за промисловими функціями, зокрема, такі території характерні для економічно та індустріально розвинених районів, для яких характерна багатогалузева структура економіки. За економічною спеціалізацією урбанізованої території поділяють на території видобувної, переробної та агропромислові.

Також розрізняють території за іншими видами функцій, наприклад, вирізняють поселення, що виконують функції адміністративних центрів та задовольняють потреби навколишніх територій. Також урбанізовані території можуть виконувати функції міст-курортів, наукових центрів або ж виконують військові функції.

Важливу роль у класифікації відіграють урбанізовані території, які виконують транспортні функції.

Території, які виконують більше ніж одну функцію, називають багатофункціональні. Зазвичай, це території з високим економічним розвитком, що характеризуються значною чисельністю населення та кількістю робочих місць, також є центрами для залучення інвестицій.

Деякі науковці поділяють урбанізовані території за рівнем благоустрою житлового фонду, наприклад, міста поділяють на:

1) міста з високим рівнем побутової урбанізації, до яких належать міста-ядра агломерацій та крупні економічно розвинуті транспортні вузли;

2) міста із середнім рівнем побутової урбанізації (благоустрою житлового фонду), до яких належать міста обласного значення, які є важливими соціально-економічними та культурно-рекреаційними центрами;

3) міста з низьким рівнем побутової урбанізації, які є відносно середньорозвинутими соціально-економічними та культурними центрами;

4) міста з переважно депресивним рівнем благоустрою житлового фонду [16].

Згідно з Законом України «Про Генеральну схему планування території України» вирізняють такі території переважного виду використання:

1) території з інтенсивною, переважно промисловою, міською житловою та громадською забудовою (зона урбанізації), зокрема:

- з критичним рівнем виробничо-містобудівного освоєння;
- з високим рівнем виробничо-містобудівного освоєння (приміські зони Києва, Черкас, Чернігова, Житомира, Вінниці, Полтави, Сум і Кіровограда, райони, що оточують центральну частину Донбасу);
- із середнім рівнем виробничо-містобудівного освоєння (Краснопереконський, Керченський промислові райони Автономної Республіки Крим, Нікопольський марганцеворудний басейн та Західний Донбас; території, що прилягають до решти обласних центрів та розвинених промислових центрів з населенням понад 50 тис. чоловік, які відіграють роль переважно міжрайонних центрів розселення);

2) території переважно агропромислового виробництва та сільської забудови (зона сільського господарства);

3) території та об'єкти природно-заповідного фонду, ліси, водно-болотні угіддя, землі водного фонду, рекреаційного та оздоровчого призначення, інші природні території, важливі для збереження біологічного та ландшафтного різноманіття (зона національної екологічної мережі);

4) території (зона) радіаційного забруднення, зокрема, відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, гарантованого добровільного відселення, посиленого радіоекологічного контролю [17].

За класифікацією Джонома Біверстока і Річарда Г. Сміта сформовано GaWC щорічну категоризацію міст світу на рівні альфа, бета та гамма, виходячи з їхнього міжнародного взаємозв'язку. Альфа – міста альфа-рівня, пов'язані з основними економічними державами, регіонами та світовою економікою і класифікуються на чотири розділи: Альфа ++, Альфа +, Альфа та Альфа –. Міста на рівні бета – це міста, які пов'язують помірні економічні регіони зі світовою економікою і класифікуються на три розділи: міста Бета +, Бета та Бета –. Зокрема Київ належить до Бета-міст. Міста на рівні гама – це міста, які пов'язують менші економічні регіони зі світовою економікою і класифікуються на три розділи: міста Гама +, Гама та Гама –. Міста рівня достатності – це міста, які мають достатній рівень послуг, щоб не надмірно залежати від міст світу [18].

Слід також зазначити, що у зв'язку з необхідністю відновлення України внаслідок російсько-української війни, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій», «залежно від наслідків руйнувань і за певними показниками, громади та території відноситимуться до одного з чотирьох функціональних типів: 1. Території відновлення – мікрорегіони, територіальні громади, на території яких відбувалися бойові дії та/або які були тимчасово окуповані, та/або території яких зазнали руйнувань об'єктів критичної інфраструктури, соціальної інфраструктури, об'єктів житлового фонду внаслідок ведення бойових дій, а також які характеризуються різким погіршенням рівня соціально-економічного розвитку та значним переміщенням населення до інших регіонів та/або інших держав. 2. Регіональні полюси зростання – мікрорегіони, територіальні громади, що характеризуються значно кращими географічними, демографічними, соціально-економічними показниками розвитку порівняно з іншими подібними територіями регіону, та зростання яких позитивно впливає на суміжні території, регіон та/або державу в цілому. 3. Території з особливими умовами для розвитку – макрорегіони, мікрорегіони, територіальні громади, рівень соціально-економічного розвитку яких є низьким або на яких існують природні, демографічні, міжнародні, безпекові чи інші об'єктивні обмеження щодо використання потенціалу території для розвитку. 4. Території сталого розвитку – самодостатні мікрорегіони, територіальні громади з наявним соціально-економічним потенціалом територій та спроможні до збалансованого розвитку в економічній, соціальній та екологічній сферах» [19].

Вивчивши підходи науковців до класифікації урбанізованих територій, доцільно встановити класифікаційні ознаки, які характерні для урбанізованих територій України у контексті необхідності формування та реалізації ефективних публічно-управлінських рішень щодо забезпечення розвитку таких територій (рис. 1).

За формою територіального поселення урбанізовані території слід поділяти на: місто, агломерацію та мегаполіс. В Україні, на сьогоднішньому етапі розвитку, немає мегаполісів. Натомість нагальною є проблема необхідності урегулювання процесів створення та управління агломераціями як важливими центрами економічного розвитку. В свою чергу міста слід ділити на малі (10–20 тис.), середні (20–250 тис.), великі (250–1000 тис.) мільйонники (понад 1 млн). Саме великі міста та міста-мільйонники відіграють ключову роль в економічному розвитку країни, але одночасно і є основними центрами соціальних та екологічних проблем. Така класифікаційна ознака є особливо актуальною при здійсненні містобудівної діяльності, адже під час планування розвитку території необхідно враховувати особливості територіального поселення та його чисельність. У свою чергу чисельність та динаміка населення безпосередньо впливає на функціональну структуру урбанізованих територій. З цієї позиції слід класифікувати урбанізовані території за функціями, що вони виконують: видобувної промисловості; адміністративні; переробної промисловості; транспортні; агропромислові; військові; культурно-туристичні; наукові. Наприклад, до урбанізованих територій, що виконують транспортні функції, можна зарахувати м. Конотоп, м. Чоп; промислові – території Донбасу; адміністративні – районні центри;

культурно-туристичні – м. Моршин, м. Яремче. Функції, що виконують урбанізовані території України, є досить різноманітними, при цьому великі міста, міста-мільйонники та агломерації зазвичай виконують декілька функцій, саме тому економічний розвиток урбанізованої території безпосередньо залежить від функцій, які вона виконує. Чим більше призначень виконує територія для держави, тим більш економічно розвинутою вона є. Яскравим прикладом багатофункціональної урбанізованої території є м. Київ, що поєднує в собі адміністративну, наукову, культурно-туристичну функції. Саме тому доцільно урбанізовані території поділити на однофункціональні (ті, що виконують одну функцію) та багатофункціональні (ті, що виконують декілька функцій).

На економічний розвиток урбанізованих територій безпосередньо впливає густина населення, адже саме території з високою щільністю є місцем концентрації виробництв та створюють умови для отримання додаткових доходів. Урбанізовані території України характеризуються низькою щільністю населення, тому наразі за густотою населення їх доцільно поділяти на: малонаселені – до 1000 на кв. км; середньонаселені – 1000–3000 на кв. км та густонаселені – понад 3000 на кв. км.

Враховуючи той факт, що урбанізованим територіям характерна властивість до розростання, та з позиції ефективного містобудування їх слід поділяти за рівнем містобудівного освоєння: з високим рівнем; з середнім рівнем; з низьким рівнем. З позиції такої класифікаційної ознаки необхідно враховувати площу урбанізованої території, щільність забудови та густоту населення. Також урбанізовані території необхідно типізувати за планувальною структурою: радіальні – території, що характеризуються кільцевим розміщенням та забудовою; лінійні – території, що формуються та розвиваються вздовж прямої або вигнутої лінії; комбіновані – поєднують у собі різні планувальні структури.

Урбанізовані території також слід класифікувати за екологічним станом: екологічно чисті, задовільного стану, екологічно забруднені. З позиції такої класифікаційної ознаки необхідно враховувати рівень забруднення та рівень шкідливих викидів.

Особливо важливою є класифікаційна ознака за рівнем економічного / соціального розвитку: малорозвинені; середньорозвинені; високорозвинені. До соціально-економічних високорозвинених територій належать території, що мають кращі показники соціально-економічного розвитку, є основними двигунами економіки країни та в яких прослідковується позитивна динаміка до зростання, через наявність відповідних ресурсів. До середньорозвинених територій належать території, що мають гірші показники соціально-економічного розвитку, ніж високорозвинені, проте характеризуються позитивною динамікою до зростання, через наявність відповідних ресурсів. До малорозвинених належать території, що потребують особливої уваги та спеціальних інструментів підтримки, адже характеризуються скороченням міського населення, низькими показниками соціально-економічного розвитку, прискороною деградацією економіки.

Враховуючи умови сьогодення щодо політичної ситуації в країні, зокрема військової агресії зі сторони РФ, необхідним є ідентифікація територій залежно від рівня безпеки.

На нашу думку, за цією класифікаційною ознакою, урбанізовані території необхідно поділяти на: території з високим рівнем загрози; території з середнім рівнем загрози; території з низьким рівнем загрози. До територій з високим рівнем загрози належить східна частина України, а також території, що розміщені вздовж російського та білоруського кордонів. Це території, де відбувалися та / або відбуваються активні бойові дії, були та/або є окупованими та території, де існує висока вірогідність військового вторгнення. До територій з середнім рівнем загрози слід зарахувати центральну частину України, яка знаходиться поблизу територій з високим рівнем загрози. До територій з низьким рівнем загрози – західну частину України, адже саме ці території якнайдалі розташовані від російських кордонів та активних бойових дій.

Також, враховуючи масштаби та наслідки російсько-української війни, та необхідність ефективної та швидкої відбудови країни, вважаємо, що території України необхідно класифікувати за рівнем пошкоджень. Це дозволить оцінити масштаби руйнувань за кількістю нанесених ракетних та авіаційних ударів та їх наслідків, зокрема щодо пошкодження інфраструктури, житлового фонду, бізнесу тощо. Так урбанізовані території України слід класифікувати на такі групи: території, що зазнали сильних пошкоджень; території, що зазнали незначних пошкоджень; території, що не зазнали пошкоджень.

Отже, групування урбанізованих територій за різними класифікаційними ознаками дозволить ідентифікувати їх властивості, особливості та відповідно враховувати це при формуванні та реалізації державної політики, а також стратегій, що спрямовані на економічний розвиток урбанізованих територій, що в перспективі сприятиме сталому розвитку таких територій та України загалом.

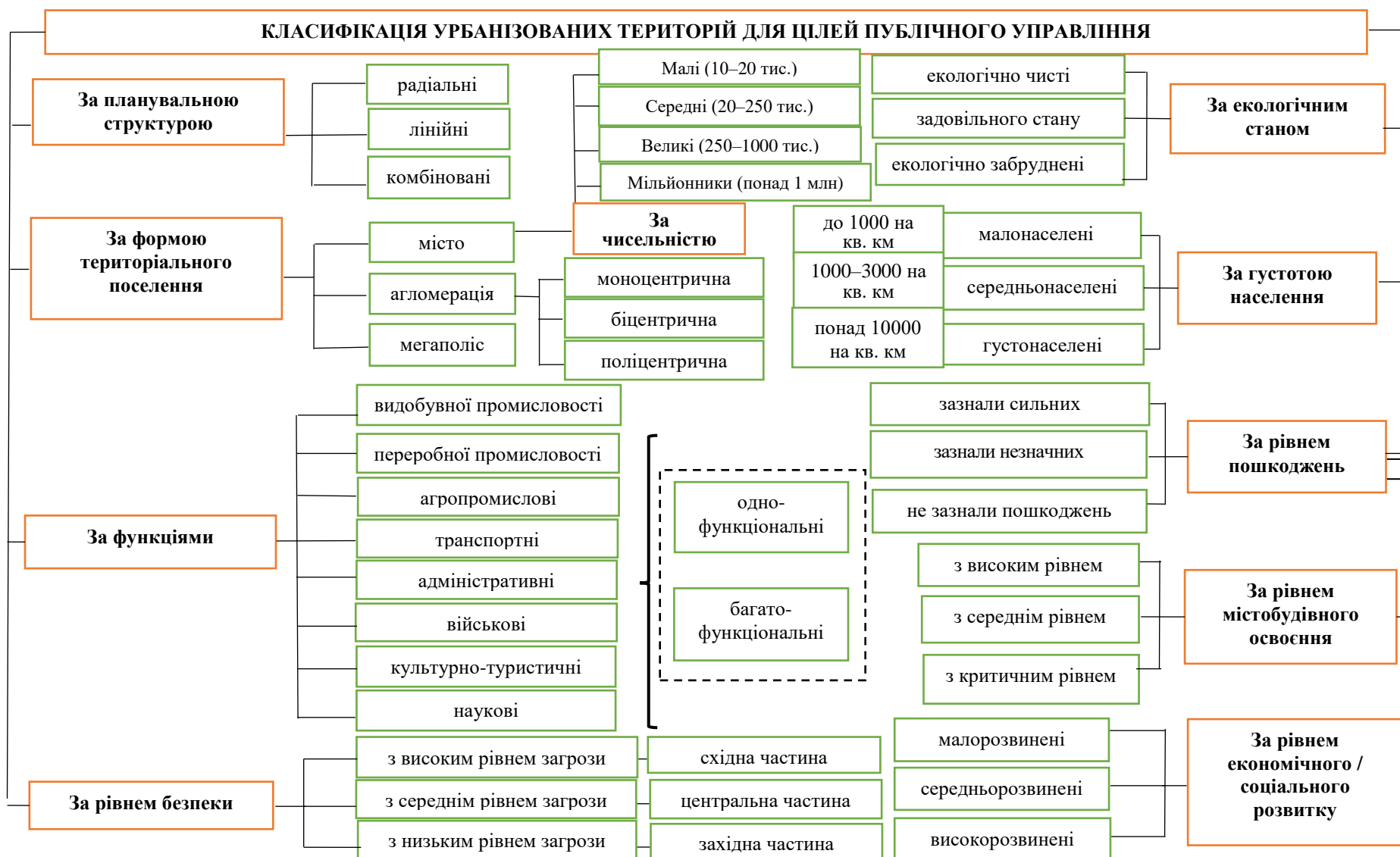

Рис. 1. Класифікація урбанізованих територій для цілей публічного управління

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті проведеного аналізу досліджено підходи науковців до класифікації урбанізованих територій, що дозволило розробити авторську модель класифікації урбанізованих територій, яка сприятиме врахуванню особливостей урбанізованих територій під час прийняття відповідних публічно-управлінських рішень щодо їх економічного розвитку. Зокрема, було встановлено, що важливими при врахуванні специфіки урбанізованої території є визначення форми територіального поселення, планувальної структури, густоти населення, рівня містобудівного освоєння, функцій, які вона виконує, екологічного стану, а також рівня економічного та соціального розвитку відповідної території, рівня пошкоджень та рівня безпеки.

Таким чином, розроблена авторська класифікаційна модель може бути закріплена на законодавчому рівні. Запропоновані класифікаційні ознаки за критеріями територіального поселення, густоти населення, рівнем містобудівного освоєння та планувальною структурою можуть бути використані під час розробки комплексних програм просторового розвитку урбанізованих територій або прийнятті публічно-управлінських рішень, з метою визначення оптимального розміру урбанізованих територій в територіальному просторі країни, що в свою чергу сприятиме збалансованому та пропорційному розвитку території. Класифікації за функціональним призначенням, рівнем соціального та економічного розвитку та екологічним станом дозволять розробити програми, що спрямовані на вирішення соціально-економічних та екологічних проблем урбанізованих територій та сприятимуть економічному розвитку країни. В свою чергу класифікаційні ознаки за рівнем пошкоджень та рівнем безпеки можуть бути використані при створенні програм швидкого відновлення територій та допоможуть якнайшвидше подолати наслідки російсько-української війни на урбанізованих територіях.

Список використаної літератури:

1. *Сергієнко Л.В.* Державна політика гарантування безпеки урбанізованих територій : монографія / *Л.В. Сергієнко*. – Житомир : ТОВ «Видавничий дім “Бук-Друк”», 2022. – 432 с.
2. *Кравченко О.К.* Проблеми класифікації малих міст Харківської області / *О.К. Кравченко* // Людина та довкілля. Проблеми неоекології. – 2013. – № 3–4. – С. 88–93.
3. *Tower W.S.* The Geography of American Cities / *W.S. Tower* // Bull Amer. Geogr. Soc. – 1905. – Vol. 37. – P. 577–588.
4. *Auroseau M.* Highway into Spain / *M.Auroseau*. – New York : A.N. King, 1931. – P. 66.
5. *Бойченко В.С.* Класифікація міст як інструмент вибору моделі управління людським потенціалом території / *В.С. Бойченко, О.В. Томчук* // Actual problems of economics. – 2019. – № 11 (221). – С. 96–112.
6. *Заставний Ф.Д.* Географія України / *Ф.Д. Заставний*. – Львів : Світ, 1990. – 360 с.
7. *Топчієв О.Г.* Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики / *О.Г. Топчієв*. – Одеса : Астропринт, 2005. – 632 с.
8. *Шаблій О.І.* Соціально-економічна географія України : навч. посіб. – 2-ге вид., переробл. і доп. / *О.І. Шаблій*. – Львів : Світ, 2000. – 680 с
9. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
10. *Штефан В.С.* Правовий статус міських населених пунктів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук / *В.С. Штефан*. – Харків, 2017. – 206 с.
11. *Шкабаро В.М.* Місто в системі адміністративно-територіального устрою України / *В.М. Шкабаро* // Держава і право. Сер. : Юридичні і політичні науки : збірник наук. праць. – 2002. – Вип. 18. – С. 115–118.
12. *Поручинський В.* Класифікація і типологія міських поселень України / *В.Поручинський, Ф.Сосницька* // Часопис соціально-економічної географії. – 2015. – Вип. 18. – С. 98–101.
13. Агломерації. Аналітична записка. Частина перша [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.csi.org.ua/publications/aglomeratsiyi-analitychna-zapyska/>.
14. Головне управління статистики у м. Києві [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kiev.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=1123%26lang=1>.
15. *Бойко-Бойчук О.* Категорія «місто»: сутність, визначення / *О.Бойко-Бойчук* // Управління сучасним містом. – 2005. – № 3–4/7–12 (19–20). – С.47–60.
16. *Гаврилюк О.К.* Аналіз підходів оцінки рівня урбанізації: кейс Північно-Східного макрорегіону України / *О.К. Гаврилюк* // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Географічні науки. – 2018. – Вип. 8. – С. 21–31.
17. Про Генеральну схему планування території України : Закон України № 3059-III від 07.02.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3059-14#Text>.
18. Мережа глобалізації та світових досліджень міст // Globalization and World Cities Research Network [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.hrvwiki.net/wiki/globalization_and_world_cities_research_network#GaWC_city_classification.
19. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій : Закон України № 2389-IX від 09.07.2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text>.
20. *Сергієнко Л.В.* Сутність, особливості та стадії розвитку урбанізації / *Л.В. Сергієнко, К.М. Войціцька* // Економіка, управління та адміністрування. – 2019. – № 4 (90). – С. 207–213. doi: 10.26642/ema-2019-4(90)-207-213.

21. Сергієнко Л.В. Напрями трансформації системи публічного управління в умовах урбанізаційних змін / Л.В. Сергієнко, І.В. Новосолов // *Економіка, управління та адміністрування*. – № 2 (92). – 2020. – С. 107–113. doi: 10.26642/ema-2020-2(92)-107-113.
22. Сергієнко Л.В. Теоретико-методологічна конструкція дослідження проблем державної політики гарантування безпеки урбанізованих територій / Л.В. Сергієнко // *Економіка, управління та адміністрування*. – 2022. – № 3 (101). – С. 55–69. doi: 10.26642/ema-2022-3(101)-55-69.
23. Сергієнко Л.В. Розвиток урбанізованих територій в Україні та світі за період 1950–2035 років / Л.В. Сергієнко, Д.М. Захаров, І.В. Новосолов // *Економіка, управління та адміністрування*. – № 3 (105). – С. 131–145. doi: 10.26642/ema-2023-3(105)-131-145.
24. Свірко С.В. Інституціональні засади державного управління сталим розвитком урбанізованих територій / С.В. Свірко, Т.О. Власюк, О.А. Харченко, Т.М. Тростенюк // *Економіка, управління та адміністрування*, № 2 (104). – С. 168–179. doi: 10.26642/ema-2023-2(104)-168-179.

References:

1. Serhienko, L.V. (2022), *Derzhavna polityka harantuvannya bezpeky urbanizovanykh terytorii*, monohrafiia, TOV «Vydavnychiy dim “Buk-Druk”», Zhytomyr, 432 p.
2. Kravchenko, O.K. (2013), «Problemy klasyfikatsii malykh mist Kharkivskoi oblasti», *Liudyna ta dovyllia. Pravomy neoekolohii*, No. 3–4, pp. 88–93.
3. Tower, W.S. (1905), «The Geography of American Cities», *Bull Amer. Geogr. Soc*, Vol 37, pp. 577–588.
4. Auroseau, M. (1931), *Highway into Spain*, A.H. King, New York, pp. 66.
5. Boichenko, V.S. and Tomchuk, O.V. (2019), «Klasyfikatsiia mist yak instrument vyboru modeli upravlinnia liudskym potentsialom terytorii», *Actual problems of economics*, No. 11 (221), pp. 96–112.
6. Zastavnyi, F.D. (1990), *Heohrafiia Ukrainy*, Svit, Lviv, 360 p.
7. Topchiiev, O.H. (2005), *Suspilno-heohrafichni doslidzhennia: metodolohiia, metody, metodyky*, Astroprint, Odesa, 632 p.
8. Shablii, O.I. (2000), *Sotsialno-ekonomichna heohrafiia Ukrainy*, navch. posib., 2-he vyd., pererobl. i dop., Svit, Lviv, 680 p.
9. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*, [Online], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
10. Shtefan, V.S. (2017), *Pravovyi status miskykh naselenykh punktiv v Ukraini*, Ph.D. Thesis of dissertation, Kharkiv, 206 p.
11. Shkabaro, V.M. (2002), «Misto v systemi administratyvno-terytorialnoho ustroiu Ukrainy», *Derzhava i pravo. Seriia. Iurydychni i politychni nauky*, zbirnyk nauk. prats, Vol. 18, pp. 115–118.
12. Poruchynskyi, V. and Sosnytska, F. (2015), «Klasyfikatsiia i typolohiia miskykh poselen Ukrainy», *Chasopys sotsialno-ekonomichnoi heohrafii*, Vol. 18, pp. 98–101.
13. «Ahlomeratsii. Analitychna zapyska. Chastyna persha», [Online], available at: <https://www.csi.org.ua/publications/aglomeratsiyi-analitchna-zapyska/>
14. *Holovne upravlinnia statystyky u m. Kyievi*, [Online], available at: <http://www.kiev.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=1123%26lang=1>
15. Boiko-Boichuk, O. (2005), «Kategoriia “misto”: sutnist, vyznachennia», *Upravlinnia suchasnym mistom*, № 3–4/7–12 (19–20), pp. 47–60.
16. Havryliuk, O.K. (2018), «Analiz pidkhodiv otsinky rivnia urbanizatsii: keis Pivnichno-Skhidnoho makrorehionu Ukrainy», *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriia. Heohrafichni nauky*, Vol. 8, pp. 21–31.
17. *Pro Heneralnu skhemu planuvannya terytorii Ukrainy*, Zakon Ukrainy No. 3059-III vid 07.02.2002, [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3059-14#Text>
18. Globalization and World Cities Research Network, «Merezha hlobalizatsii ta svitovykh doslidzhen mist», [Online], available at: https://uk.hrvwiki.net/wiki/globalization_and_world_cities_research_network#GaWC_city_classification
19. *Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zasad derzhavnoi rehionalnoi polityky ta polityky vidnovlennia rehioniv i terytorii*, Zakon Ukrainy No. 2389-IX vid 09.07.2022, [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text>
20. Serhienko, L.V. & Voitsitska, K.M. (2020), «Sutnist, osoblyvosti ta stadii rozvytku urbanizatsii», *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannya*, Vol. 4 (90), pp. 207–213. doi: 10.26642/ema-2019-4(90)-207-213.
21. Serhienko, L.V. & Novosolov, I.V. (2020), «Napriamy transformatsii systemy publichnoho upravlinnia v umovakh urbanizatsiinykh zmin», *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannya*, Vol. 2 (92), pp. 107–113. doi: 10.26642/ema-2020-2(92)-107-113.
22. Serhienko, L.V. (2022), «Teoretyko-metodolohichna konstrukttsiia doslidzhennia problem derzhavnoi polityky harantuvannya bezpeky urbanizovanykh terytorii», *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannya*, Vol. 3 (101), pp. 55–69. doi: 10.26642/ema-2022-3(101)-55-69.
23. Serhienko, L.V., Zakharov, D.M. & Novosolov, I.V. (2023), «Rozvytok urbanizovanykh terytorii v Ukraini ta sviti za period 1950–2035 rokiv», *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannya*, Vol. 3 (105), pp. 131–145. doi: 10.26642/ema-2023-3(105)-131-145.
24. Svirko, S.V., Vlasjuk, T.O., Kharchenko, O.A. & Trosteniuk, T.M. (2023), «Instytutsionalni zasady derzhavnoho upravlinnia stalym rozvytkom urbanizovanykh terytorii», *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannya*, Vol. 2 (104), pp. 168–179. doi: 10.26642/ema-2023-2(104)-168-179.

Войціцька Катерина Миколаївна – доктор філософії, доцент кафедри національної безпеки, публічного управління та адміністрування Державного університету «Житомирська політехніка».
<https://orsid.org/0000-0003-2815-8814>.

Наукові інтереси:

- публічне управління розвитком урбанізованих територій.

Ревенко Андрій Євгенійович – аспірант кафедри національної безпеки, публічного управління та адміністрування Державного університету «Житомирська політехніка».
<https://orsid.org/0009-0000-8727-6322>.

Наукові інтереси:

- управління містом;
- повоєнне відновлення міст.

Voitsitska K.M., Revenko A.Ye.

Classification of urbanized areas for public administration purposes

In today's world, it is important to effectively manage urban areas. Considering this need, taking into account the specifics of urbanized areas, as well as analyzed the existing approaches among scientists, the author's model of their classification for the needs of public administration was proposed. This model takes into account several key criteria that help systematize urbanized areas from the point of view of public management. The classification is based on various aspects of territories, including their form of territorial settlement, planning structure, population density, level of urban development, as well as the functions they perform. Important parameters are also the ecological state, the level of economic and social development, the level of damage and the level of security, which are especially relevant in the conditions of martial law and in the post-war period in order to quickly restore the territories of Ukraine and their further development. The proposed classification model makes it possible to identify the features and characteristics of urban areas. This helps to take these aspects into account when forming public policy, developing development strategies, and making public-management decisions regarding the development of urban areas. The proposed classification criteria, which take into account territorial settlement, population density, the level of urban development and planning structure, can be used to develop comprehensive programs for the development of urban areas or to make effective management decisions. This will contribute to determining the optimal size of such territories within the country and will ensure their balanced and proportional development. Classification by functional purpose, level of social and economic development, as well as ecological condition, will allow creating programs aimed at solving socio-economic and ecological problems of urban areas. Classification features related to the level of damage and the level of security can be used in the creation of programs for the rapid recovery of territories, helping to overcome the consequences of the russian-Ukrainian war in urbanized areas as soon as possible.

Keywords: urban areas; public administration; classification; classification of urban areas; russian-Ukrainian war.

Стаття надійшла до редакції 06.11.2023.